

Структура та потенціал розвитку ринку продуктів харчової промисловості регіону

Досліджено сучасний стан розвитку ринку продуктів харчової промисловості регіону. Визначено структуру та потенціал розвитку ринку продуктів харчової промисловості Львівської області в умовах поглиблення інтеграційних процесів на внутрішньому ринку країни. Виділено внесок харчової промисловості у загальнопромислові показники Львівської області за 2010-2015 рр. Визначено частку Львівської області в Україні з випуску окремих видів продукції харчової промисловості. Виявлено основні проблеми функціонування регіонального ринку харчової промисловості. Виокремлено сильні та слабкі сторони розвитку ринку продукції харчової промисловості регіону. Запропоновано пріоритетні напрями розвитку ринку продукції харчової промисловості.

Ключові слова: продукти харчової промисловості, регіон, регіональний ринок, структура ринку, потенціал ринку.

У сучасних умовах, коли в регіонах України відбувається структурна перебудова економіки, переробні сектори економіки зберігають свої структурні та результуючі позиції, оскільки їх діяльність зорієнтована на задоволення потреб населення у споживчих товарах. Однак в умовах посилення конкурентної боротьби на зовнішньому та внутрішньому ринках питання підвищення ефективності функціонування харчової промисловості є вкрай актуальним. Продукція цієї галузі – це життєво необхідні продукти харчування, які завжди користуються неабияким попитом у населення, адже частка витрат населення на харчові продукти у структурі споживчих сукупних витрат домогосподарств витрати на продукти харчування складають близько 60%.

Оскільки сфера продовольчого забезпечення населення завжди відзначалась особливою увагою суспільства до кількісних та якісних результативних характеристик її функціонування, то регулярний моніторинг основних показників діяльності харчової галузі є важливим завданням для науки та практики.

Дослідженню функціонування харчової промисловості регіонів України, питанням оцінки ефективності її розвитку присвячені праці М. О. Барановського, П. П. Борщевського, Л. В. Дейнеко, С. І. Дорогунцова, І. О. Іртищевої, П. М. Купчака, П. Т. Саблука та ін. Однак, попри значні доробки вітчизняних учених поглибленого вивчення потребують питання нарощення потенціалу розвитку ринку продуктів харчової промисловості регіонів України.

Метою статті є дослідження структури та потенціалу розвитку ринку продуктів харчової промисловості Львівської області в контексті поглиблення інтеграційних процесів і визначення пріоритетних напрямів розвитку галузі в умовах якісного зміцнення та асортиментного розширення внутрішнього ринку.

Важливою особливістю розвитку харчової промисловості України на сучасному етапі є наявність значних регіональних коливань у розміщенні, структурі та динаміці її виробництва. Специфічним проявом просторової організації виробництва є його регіональна спеціалізація, яка проявляється в переважному розвитку на території регіону тих галузей і виробництв, для яких існують найбільш сприятливі природні, економічні, соціальні передумови та ресурси території. Регіональна спеціалізація харчової промисловості в раціональних масштабах приводить до економії витрат суспільної праці, оскільки передбачає найефективніше використання природних умов і ресурсів, матеріально-технічного і трудового потенціалу території [1, с. 168].

Продукція харчової промисловості львівських виробників відома далеко за межами області. До неї належать мінеральні води «Моршинська» та «Трускавецька», продукція кондитерської фірми «Світоч», морозиво «Лімо», пиво «Львівське», молочна продукція ВАТ «Галичина» тощо.

Для економіки регіону характерна складна галузева та територіальна структура харчової промисловості. Місцеві виробники продуктів харчування здатні повною мірою задовольнити споживчі потреби населення регіону (табл. 1).

Таблиця 1

Виробництво окремих видів продукції харчової промисловості Львівської області

Вид продукції	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	Абсолютне відхилення 2015 р. до 2011 р.
М'ясо великої рогатої худоби свіже чи охолоджене, т	1930	1827	2036	1224	989	-941
М'ясо свиней свіже, охолоджене чи заморожене, т	10434	15991	17700	29958	34285	23851
М'ясо свійської птиці свіже чи охолоджене, т	25679	26601	31938	26250	24858	-821
Субпродукти харчові свійської птиці, свіжі або охолоджені, т	3039	2378	2273	1855	1154	-1885
Ковбасні вироби, т	5146	5176	6161	7052	6380	1234
Джеми, желе фруктові, пюре та пасти фруктові чи горіхові, т	5882	4519	590	1499	1102	-4780
Молоко рідке оброблене, т	30771	32797	32869	24144	13223	-17548
Масло вершкове, т	2422	3140	1981	2198	1084	-1338
Йогурт та інші ферментовані чи сквашені молоко та вершки, т	51761	46307	47398	34550	20664	-31097
Борошно, т	50330	65994	68325	67138	61870	11540
Хліб та вироби хлібобулочні, нетривалого зберігання, т	72165	64993	60504	56538	50738	-21427
Печиво солодке і вафлі, т	15086	16263	14193	12800	13424	-1662
Шоколад та готові харчові продукти, що містять какао, у пакуваннях масою менше 2 кг, т	12123	11839	11926	12025	9447	-2676
Води натуральні мінеральні негазовані, млн дал	14,6	17,1	19,2	18,7	16,6	2
Води натуральні мінеральні газовані, млн дал	26,5	29,7	31,9	30,5	26,8	0,3
Напої безалкогольні типу лимонаду, млн дал	6	5,8	4,7	3,8	3,6	-2,4

Складено на основі джерела [2].

Дані табл. 1 засвідчують наявність з 2013 р. спадної тенденції у виробництві продукції харчової промисловості. Причиною цього впродовж останніх років слід вважати наповнення внутрішнього ринку імпортною продукцією.

Варто відзначити вагомість внеску харчової галузі у промисловість Львівщини (рис. 1).

Протягом досліджуваного періоду обсяги реалізованої продукції харчової промисловості в загальному обсязі промислової продукції Львівщини мали приблизно однакову частку.

Щодо інвестицій, то підприємства харчової промисловості є привабливими для іноземних інвесторів, оскільки річні обсяги залучених іноземних інвестицій за 2015 р. сягали 79,1 млн дол. США прямих іноземних інвестицій, що становило 17,3% від обсягу прямих іноземних інвестицій у промисловість області. Головними країнами-інвесторами цього виду промислової діяльності є Польща, Кіпр, Швейцарія та Ліхтенштейн.

На розвиток підприємств з виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів у 2015 р. було спрямовано 579,2 млн грн. капітальних інвестицій (на 6,8% менше, ніж у 2014 р.). Частка харчової промисловості у загальнопромисловому обсязі інвестицій була значною і становила у 2015 р. 24,1%.

Як бачимо з рис. 1, у харчовій промисловості працює значна кількість працівників. У 2015 р. чисельність найманих працівників становила

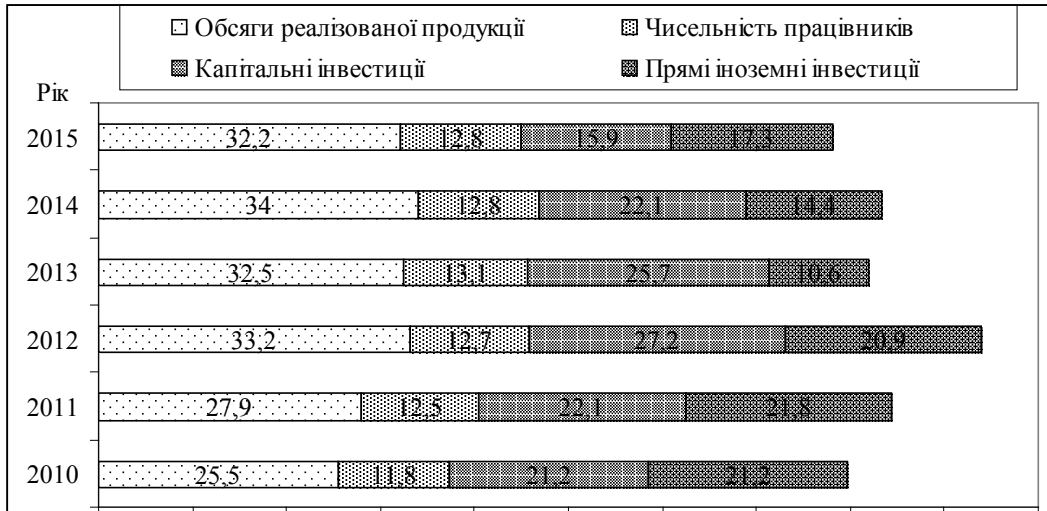

Рис. 1. Внесок харчової промисловості у загальнопромислові показники Львівської області за 2010-2015 рр. (%)

Складено на основі джерела [2].

16,3 тис. осіб (12,8% від загальної чисельності у промисловості). За кількістю працівників харчова галузь посідає третє місце у промисловості області – після машинобудування та підприємств з постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря. Кожен штатний працівник харчової промисловості у 2015 р. отримував середньомісячну заробітну плату у розмірі 4031 грн, що на 25,2% більше щодо 2014 р. За внеском у загальнопромислові результати харчова промисловість області є лідером серед основних галузей упродовж майже двох десятиліть: у 2010-2015 рр. її питома вага за обсягом реалізації коливалася у межах 26-36%. Зокрема, 2015 р. частка підприємств з виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів становила 36,0% [2].

Як було уже зазначено, найбільшими виробниками продукції галузі є ПАТ «Львівська кондитерська фабрика «Світоч», ПрАТ «Галичина», ПП «Оліяр», ТзОВ «Яблуневий дар», ТзОВ «Радехівський цукор», ПАТ «Львівський холодокомбінат», ПАТ «Карлсберг Україна», ПрАТ «Моршинський завод мінеральних вод «Оскар», ПАТ «Львівський жиркомбінат», ПАТ «Концерн Хлібпром» тощо.

Важливою ознакою розвитку сучасної харчової промисловості Львівщини є активізація інноваційної діяльності на її підприємствах. Так, підприємствами харчової промисловості у 2014 р. було освоєно 43 інноваційні види продукції (32,6% від їх загальної кількості у промисловості), що в 1,3 разу більше щодо 2013 р. Так, ПАТ «Львівський холодокомбінат» розпочало виробництво десерту «Холодний йогурт», основним інгредієнтом якого є пробіотичні культури; ПАТ «Львівський жиркомбінат» – випуск майонезу «Провансаль ORGANIC» з додаванням екстракту зеленого чаю як природного антиоксиданту; філія ПАТ «Карлсберг Україна» «Львівська пивоварня» – виробництво нового сорту пива «Robert Doms» тощо.

Підвищення рівня інноваційності підприємств харчової промисловості в умовах обмеженості грошових ресурсів потребує значних капіталовкладень. Тому для керівників цих підприємств нічого не залишається як шукати інвесторів, які готові розвивати їх виробництво.

Традиційно суттєвим є внесок Львівщини в загальнодержавний обсяг виробництва таких видів продукції харчової промисловості, як мінеральні води, свинина морожена, горілка та пиво, соки фруктові, ферментоване молоко та вершки (рис. 2).

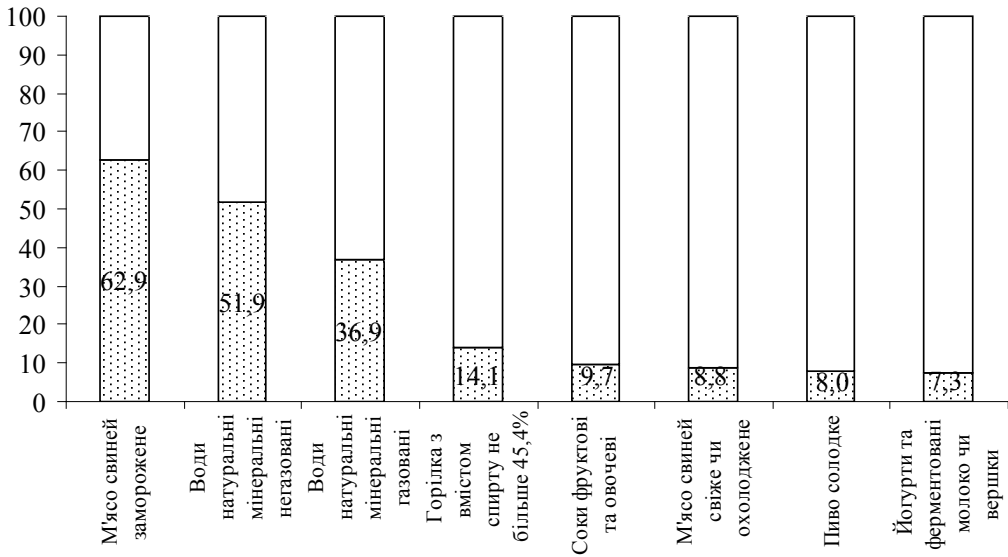

Рис. 2. Частка Львівської області в Україні з випуску окремих видів продукції харчової промисловості у 2014 р. (у % до загальнодержавного обсягу) Складено на основі джерела [2].

Хоча розвиток ринку продуктів харчової промисловості є динамічним, серйозну проблему для нього становить те, що помітну частку в загальному обсязі продажу на внутрішньому ринку промислових харчових продуктів займають неякісні, фальсифіковані товари, споживання яких може завдати шкоду життю і здоров'ю споживачів [3]. Так, за різними оцінками, 30-60% алкогольних напоїв і тютюнових виробів, що реалізуються в Україні, є незаконно виготовленими. Не меншу загрозу несуть імпортовані дешеві продукти.

Варто також зазначити, що продукція галузі має вагомую роль у загальнообласному експорті товарів, хоча у 2015 р. експорт суттєво впав, порівняно з попереднім роком. З Львівщини експортували насіння, овочі (огірки, цибуля, помідори, морква) – 716 т (утричі більше щодо 2014 р.), картоплю – 1150 тонн (утричі менше ніж у 2014 р.). Майже удвічі зріс експорт фруктів, зерна (водночас зменшився експорт пшениці та гречки) [2]. А за даними Державної фіскальної служби України, бачимо, що експорт готових харчових продуктів, жирів та олії у 2014 р. становив 204,3 млн дол. США, або 15,7% від загальнообласного експорту [4]. Приблизно половина експорту вказаної продукції припала на соки, плоди та овочі консервовані, чверть – на жири та олії.

З набуттям чинності 1 січня 2016 р. Угоди про поглиблену і всеосяжну зону вільної торгівлі (ЗВТ) між Україною та Європейським Союзом (ЄС) перед внутрішніми виробниками постало питання, як підготувати свою продукцію, щоб вона відповідала стандартам, які є в Європі, щоб її там купували. Насамперед потрібно навчити людей працювати за цими стандартами, бо до сьогодні, попри підписання Угоди про ЗВТ, більшість стандартів не імплементовані в європейське поле. Тобто виробники і надалі працюють згідно з українськими стандартами якості. Тому виробникам потрібно вивчити вимоги тих країн, куди вони збираються експортувати продукцію, системи контролю за якістю та безпекою продукції.

Ще однією важливою особливістю ринку продукції харчової промисловості є значна залежність його розвитку від розміру доходів населення. Так, зменшення доходів споживачів не просто обмежує обсяги споживання, а призводить до

переорієнтації попиту на користь товарів зі значним вмістом дешевих замінників сировини тваринного та рослинного походження, значним вмістом консервантів, штучних ароматизаторів, барвників та інших домішок, що потрапляють на внутрішній ринок переважно з імпортом. Тому розвиток ринку промислових харчових продуктів потребує розроблення заходів стимулювання попиту, зокрема продовольчого субсидування, оскільки, як показує практика, встановлення граничних цін і торговельних надбавок не вирішує ситуації, а часто її загострює, погіршуючи умови для вітчизняного виробника, який реагує на них або згортанням виробництва, або погіршенням споживчих цінностей продукції, як це, зокрема, відбувається на ринках хлібопродуктів та продукції дитячого харчування [5, с. 75].

Для визначення потенціалу розвитку ринку продукції харчової промисловості, нами виділено сильні та слабкі сторони і можливості його розвитку.

Сильними сторонами розвитку харчової промисловості в регіоні є: історично установлені традиції ведення сільського господарства, що дозволяють формувати потужний комплекс харчових виробництв помірно-континентальної кліматичної зони, а також підтримувати рівновагу між природними і кліматичними особливостями регіону та рівнем виробництва продуктів харчування для населення регіону [3, с. 104]; сприятлива сировинна база; розвинута мережа транспортних шляхів і прискорення розбудови транспортних коридорів, що поліпшує розвиток міжгалузевих зв'язків завдяки швидкому сполученню переробних підприємств з сировинними зонами та споживачами.

Слабкими сторонами харчової промисловості Львівської області є: зменшення грошових доходів населення регіону та скорочення обсягу споживчого ринку; зниження кваліфікаційного рівня трудових ресурсів харчової промисловості; низькі темпи розвитку малого підприємництва цієї галузі; недостатня кількість інвестиційних вкладень у харчову промисловість; швидке фізичне руйнування та моральне старіння основних фондів, в результаті чого відбувається зменшення їх вартості та скорочення виробничих потужностей.

До можливостей розвитку галузі, які визначають перспективи нарощення її виробництва в регіоні, належать: залучення інвестицій і поглиблення інноваційних розробок; удосконалення дорожньо-транспортної інфраструктури області шляхом залучення іноземних грантових коштів для будівництва автомобільних доріг загального користування.

Отже, пріоритетними напрямами розвитку ринку продукції харчової промисловості мають бути:

- підвищення ефективності виробництва харчових продуктів на основі інноваційної моделі розвитку харчової промисловості;
- пріоритетний розвиток тих галузей харчової промисловості, що мають порівняльні і конкурентні переваги на регіональному ринку, продукція яких вже може скласти конкуренцію іноземним товарам, а саме: мінеральні води, свинина морожена, горілка та пиво, соки фруктові, ферментоване молоко та вершки;
- прискорення розвитку підприємств продовольчого машинобудування, які випускають технологічне обладнання, прилади контролю та вимірювання, фасувальне й пакувальне обладнання для галузей харчової промисловості;
- обмеження імпорту продукції, що має низькі поживні властивості, або використовується вітчизняними виробниками у продовольчих товарах як дешевий замінник сировини тваринного і рослинного походження (пальмова олія, соя, емульсії тощо);
- більше поширення впровадження систем контролю якості, систем екологічного керування, систем управління безпечністю та гігієною праці, систем управління безпечністю харчових продуктів у сфері сільського господарства та продовольства.

Список використаних джерел

1. Шадура-Никипорець Н. Т. Сучасний стан харчової промисловості України в контексті вирішення проблем ефективного господарювання / Н. Т. Шадура-Никипорець // Теорія мікро-макроекономіки [зб. наук. пр.] / Академія муніципального управління. – 2010. – Вип. 35. – Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Tmm/2010_35/15.pdf

2. Статистичний щорічник Львівської області за 2015 рік: у 2-х ч. – Львів : Головне управління статистики у Львівській області, 2016. – Ч. 2. Міста та райони Львівської області. – 248 с.
3. Стратегія розвитку харчової промисловості України та її регіонів на період до 2015 року / Л. В. Дейнеко, А. О. Коваленко, Л. В. Страшинська ; наук. ред. Л. В. Дейнеко ; Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України. – К., 2004. – 212 с.
4. Офіційний сайт державної фіскальної служби. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/>
5. Проблеми, напрями та чинники сприяння розвитку внутрішнього ринку України (реальний сектор економіки) : монографія / наук. ред.: А. І. Даниленко, Л. В. Дейнеко, В. О. Точилін ; Т. О. Осташко та ін. ; Ін-т економіки та прогнозування НАН України. – К., 2013. – 292 с.

References

1. Shadura-Nykyropets, N. T. (2015). Suchasnyy stan kharchovoyi promyslovosti Ukrainy v konteksti vyrishennya problem efektyvnoho hospodaryuvannya [The current state of the food industry in Ukraine in the context of solving the problems of effective management]. In *Teoriyi mikro-makroekonomiky [Theories of micro-macro economics]*: Vol. 35. Kyiv: Academy of Municipal Administration. Retrieved from http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Tmm/2010_35/15.pdf [in Ukrainian].
2. Main Department of Statistics in Lviv Region (2016). *Statystychnyy shchorichnyk L'vivs'koyi oblasti za 2015 rik [Statistical Yearbook of the Lviv Region for 2015]* (Vols. 1-2). Lviv, Vol. 2. Cities and districts of Lviv Region. [in Ukrainian].
3. Deyneko, L. V. (Ed.), Kovalenko, A. O., & Strashynska, L. V. (2004). *Stratehiya rozvytku kharchovoyi promyslovosti Ukrainy ta yiyi rehioniv na period do 2015 roku [The development strategy of food industry of Ukraine and its regions for the period up to 2015]*. Kyiv: Council on Studying of Productive Forces of Ukraine of the NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
4. Official site of the State Fiscal Service (2016). Retrieved from <http://sfs.gov.ua/> [in Ukrainian].
5. Danylenko, A. I., Tochylin, V. O., Deyneko, L. V. (Eds.), Ostashko, T.O. & et al. (2013). *Problemy, napryamy ta chynnyky spryyannya rozvytku vnutrishn'oho rynku Ukrainy (real'nyy sektor ekonomiky) [Problems, trends and factors promoting development of domestic market of Ukraine (the real sector of economy)]*. Kyiv: Institute of Economics and Forecasting of NAS of Ukraine. [in Ukrainian].

Teslya D. V. Structure and potential of development of manufactured food market in the region.

Under current terms, when structural reconstruction of economy takes place in the regions of Ukraine, their activity orientation at comprehensive and complete meeting of residents' needs for consumer goods is getting momentum. Therefore, the problems of efficient functioning of food industry gain more importance as well as defining of its strategic development priorities and making efficient decisions on the development regulation. As far as the sphere of food maintenance of the country's population has always been of dynamic nature and gained special attention of society in terms of qualitative and quantitative characteristics of its functioning, the regular monitoring of basic activity parameters of food industry and solution of existing problems become the objective precondition of maintenance of its highly efficient functioning.

The article aims to examine the structure and potential of development of food products market in Lvivska oblast in terms of European integration processes and to detect major functioning problems, which hamper sustainable economic growth in the branch.

The current condition of development of food industry market in the region is researched. The dynamics of structural changes in food industry of Lvivska oblast is analyzed. The general criteria indicator of food industry regional development is defined. The structure and potential of development of food industry market in Lvivska oblast in terms of European integration are outlined. Contribution of food industry to the general industrial indicators in Lvivska oblast during 2010-2015 is explained. The share of Lvivska oblast in manufacturing of certain types of food industry production in Ukraine is defined. Major functioning problems that hamper economic growth of food industry market are outlined. Priority directions of food industry market development are suggested.

Keywords: food industry products, region, regional market, market structure, market potential.

Тесля Дмитро Вадимович – аспірант відділу регіональної економічної політики ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», викладач Львівського державного коледжу харчової і переробної промисловості Національного університету харчових технологій (e-mail: teslyad@i.ua).

Teslya Dmytro Vadymovych – Postgraduate of the Department of regional economic policy of the SI "Institute of Regional Research n.a. M.I. Dolishnyi of the NAS of Ukraine", Lecturer of the Lviv State College of Food and Processing Industry of the National University of Food Technologies.

Надійшло 27.03.2016 р.